

УДК 378.147:811.111

ДО ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНІЙ МОВИ ЯК ЗАСОБУ ЕФЕКТИВНОГО МІЖКУЛЬТУРНОГО СПІЛКУВАННЯ

Кравець Оксана Володимирівна
м.Ужгород

В статті проведено теоретичний аналіз використання активних методів навчання іноземної мови у вищих навчальних закладах та їх вплив на розвиток пізнавальних здібностей особистості.

Ключові слова: активні методи навчання, пізнавальні можливості, суб'єкт навчання, навчальна взаємодія.

На сучасному етапі розвитку України актуальним для вищих навчальних закладів є створення умов підготовки компетентного, конкурентоспроможного фахівця, психологічно готового до майбутньої професійної діяльності. В період трансформації переходних країн світу до нового, інформаційного суспільства дана проблема набуває особливої актуальності.

Для ефективної життєдіяльності в інформаційному суспільстві потрібна спеціальна підготовка фахівців. Щоб підготувати громадян до життя в такому суспільстві, необхідно привести у відповідність зміст і форму навчання, починати потрібно його з вищої школи. У круговерті проблем, що стоять перед вузівською освітою, слід виділити проблему підвищення якості і професійної підготовки у вищих навчальних закладах, формування у студентської молоді прагнення до самовдосконалення як одного з головних чинників успішної адаптації до реалій життя та продуктивної професійної діяльності. Оскільки вимоги сучасності до фахівців підвищуються кожного року і включають не лише високий рівень знань та вмінь за фахом, але й володіння іноземною мовою як інструментом для знаходження нової інформації, таким чином, пошук нових ефективних способів вивчення іноземної мови постає окремим питанням.

Сьогодні вивчення іноземних мов сприяє реалізації напрямків професійної діяльності, як ознайомлення з новими технологіями, науковими гіпотезами і тенденціями, видатними винаходами в технічній галузі, встановлення контактів з іноземними фірмами, підприємствами, навчальними закладами, підвищення професійної компетенції фахівців. Ці проблеми можуть бути розв'язані шляхом розроблення та впровадження нових технологій навчання, які мають бути спрямовані насамперед на розвиток критичного мислення і пізнавальної діяльності студентів, запровадження нових прийомів та форм навчання, що підсилили б інтерес до навчання й сприяли б становленню студента як справжнього суб'єкта навчання та суб'єкта вибору життєвої позиції.

З огляду на це метою статті є теоретичний аналіз використання активних методів навчання іноземної мови у вищих навчальних закладах та їх вплив на розвиток пізнавальних здібностей особистості.

Щодо дошкільного та шкільного вивчення іноземної мови педагогіка нагромадила великий масив літератури у цій сфері, а дослідження навчання іноземній мові у вищих навчальних закладах є порівняно нечисленними. Переважно це праці таких авторів – О.Л.Бердичівського, І.М.Бермана, І.М.Васильєвої, Г.І.Кайгородської, Г.І.Кримської, О.І.Зимньої, І.В.Коваль, Н.С.Мудрик, Н.С.Назаренко, Л.А.Онуфрієвої, О.Я.Чепіль та інших.

Процес навчання іноземній мові перебуває під впливом ідей, сформульованих свого часу Л.С.Виготським, В.В.Давидовим, Д.Б.Ельконіним, О.К.Тихомировим. Як показує досвід передової практики навчання іноземній мові, ефективність заняття з іноземної мови визначається насамперед здатністю викладача створити відповідні умови та ситуації, а ті, хто навчаються зможуть засвоювати мову як засіб спілкування.

Одним із значних положень цієї концепції є утвердження співробітництва як одної з визначальних основ сучасного навчання, гуманістичної ідеї спільної розвивальної діяльності, проникненням у духовний світ одне одного, колективним аналізом роботи та її результатів. В основі стратегії лежить реальне втілення особистого і діяльного підходу до викладання іноземної мови, де

спілкування є формою, засобом і метою навчання. Говорячи про це слід врахувати такі основні аспекти:

- 1) взаємодія «викладач – студент»;
- 2) взаємодія «студент – студент»;
- 3) загально групова взаємодія студентів у навчальному колективі.

В умовах авторитарного навчання через домінування індивідуальної спрямованості на думки та знання викладача, студенти, як правило, виявлялися неспроможними висловлювати повноцінний власний погляд на проблему або обговорюване питання. Студенти, які звикли до авторитарного навчання відчують розгубленість, стикаючись із існуючими протилежними точками зору. Негативні наслідки авторитаризму можна побачити в перекручуванні, спотворенні змістів, аргументів та фактів. Спотворення відбивається на якості засвоєння студентами навчального матеріалу. Студенти, як правило, не помічають цих спотворень, негативно реагують на критичні зауваження, продовжуючи робити ті ж самі помилки.

Засобом профілактики егоцентризму, розвитку культури сумнівів та критичного мислення, як зазначає Т.І.Паушкова [6], можуть бути активні методи навчання, які доцільно застосовувати у вищих навчальних закладах в процесі викладання іноземної мови.

Технологія активного навчання відрізняється тим, що студентам надається можливість координувати свої думки, точки зору, а таким чином і простежити ступінь засвоєння навчального матеріалу як одні з одними так і з викладачем, висувати та обґрунтовувати свої гіпотези та оцінки, ділитися своїм ставленням до навчального матеріалу.

На заняттях з іноземної мови слід враховувати таку особливість мовленнєвої діяльності, яка згідно за концепцією О.І.Зимньої, – «є процесом формування та формулювання думки». Для викладача це означає, що предмет думки студента має бути цікавим, зрозумілим і доступним для розуміння. Намагаючись реалізувати свою думку або зрозуміти чужу, студент шукає засобів і способів для цього. Саме в цей момент на допомогу повинен прийти викладач, лише після того як викладач зрозуміє, що студент перебуває у стані пошуку засобів і йому важко їх знайти, він прийде йому на допомогу. За таких умов вивчення нового матеріалу буде організоване як безперервне розв'язання студентом комунікативно-пізнавальних завдань із використанням засобів і способів, наданих викладачем. У цьому випадку вони разом розв'язують завдання, у чому й полягає співробітництво викладача і студента [5].

Найбільш характерна ознака сучасного етапу розвитку освіти у країнах Західної Європи та США – це інтенсивна комп'ютеризація та інформатизація освіти, що відкриває доступ суб'єктам навчання, завдяки системі Інтернет, до практично необмежених інформаційно-навчальних ресурсів. Це дозволяє зробити викладача і студента рівноправними партнерами у здійсненні процесу трансляції знань. Це можливо тільки в тому випадку, коли викладач, звільнений від необхідності передавати впорядковані ним знання студентам, зосереджується на навчанні студентів раціональним прийомом самостійного здобування та впорядкування знань, передача яких буде здійснюватися за допомогою сучасної техніки. При цьому функція викладача перетворюється на озброєння тих, хто навчається навичкам переробки, упорядкування, систематизації інформації. Недостатнє володіння такими навичками може призвести до інформаційного переважання студентів, виникнення інформаційного стресу, появи розгубленості ті інших негативних наслідків.

Таким чином, за допомогою запровадження нових інформаційних ресурсів (комп'ютер, Інтернет) виявляється можливим змінити ролі викладача і студента, як учасників процесу

трансляції знань від старшого покоління до молодшого. Як стверджують дослідники [4; 7], така форма організації навчання, зокрема самостійної роботи студентів стане провідною в найближчі часи в усіх розвинених країнах світу.

Організація взаємозв'язку «викладач-студент» допоможе задовольнити сучасний попит, який висувають роботодавці до молодих фахівців, а саме: високі вимоги до рівня їх інформаційної підготовки, адаптацію до стрімких змін у професійній діяльності, здатність до самостійного опанування нових знань, інноваційної наполегливої діяльності без зовнішніх спонукань.

Питання організації співробітництва «студент-студент» (робота у парі) на заняттях з іноземної мови проявляється головним чином під час діалогічного мовлення.

Діалог у спілкуванні означає встановлення міжособистісного зв'язку між мовцями. Він виконує функцію «налагодження» взаємостосунків та обміну думками. Замученість до діалогу і одночасне існування як рівно можливих різних точок зору може сприяти розвитку активного, пошукового та оригінального мислення, яке має цілісний інверційний та дескриптивний, розбіжний характер [6].

Як зазначає Л.А.Онуфрієва [5], в процесі організації навчального співробітництва студентів на заняттях іноземної мови, викладач повинен враховувати загальні психологічні характеристики спільної навчальної діяльності: єдність та взаємозв'язок змісту діяльності, форму і тип навчального співробітництва. Найпростішим типом організації спільної навчальної роботи автор називає створення умов, коли спільний для групи студентів предмет або процес навчальної діяльності розділений на частини, а кожен студент виконує свою індивідуальну частину загальногруппового процесу з усіма разом чи окремо. При цьому загально правильний результат можливо отримати лише тоді, коли кожен учасник процесу взаємодії правильно виконує свої функції. Найбільш складними ситуаціями, як автор стверджує, є створення умов, за яких необхідно виділити одного із учасників, що повинен передати іншим зразок чи змоделювати його за правилом, а інші мають виконувати дії за зразком викладач оцінює загальний результат, а студенти самостійно оцінюють внесок кожного.

Практично всі дослідники підкреслюють позитивний вплив групового співробітництва на результат діяльності, на особистість того, хто навчається, на формування навчальної групи як колективу. Це досягається завдяки дії складних психологічних механізмів, які регулюють міжособистісну взаємодію. Одним з цих механізмів є рефлексія. Через яку встановлюється ставлення учасника до власних дій і забезпечується перетворення цієї дії відповідно до змісту і форми спільної діяльності. У ситуації здійснення спільної роботи виникають і розвиваються дії контролю, самоконтролю, оцінки і самооцінки (Г.Цукерман, Н.Крамська, Л.Айдарова). Виховний ефект співробітництва обумовлюється формуванням «умовно-динамічної позиції», яка проявляється в умінні людини оцінювати себе не з позиції іншого, а з різних точок зору незалежно від місця і функції у спільній діяльності (Д.Ельконін, А.Макарова).

Будь-які навчальні ситуації є ефективними щодо розвитку елементарних форм іншомовного спілкування, а саме: звернення, контроль дії партнерів, оцінювання загальних та окремих результатів, регулювання та узгодженість дій всіх членів групи. Головне, про що повинен пам'ятати викладач – це реальність і наближеність ситуації до природних умов мовленнєвого спілкування. Спеціальним його завданням є не тільки підтримання добрих стосунків і комфортної атмосфери, а й цілеспрямована організація спілкування. Викладач повинен відслідковувати темп мовленнєвої діяльності, оскільки існують великі індивідуальні відмінності й у темпі мовлення рідною мовою: він має будувати діалоги різного темпу, то максимально прискорювати його, то даючи можливість зупинитись та обдумати почуте і сказане [3]. Таким чином, специфіка педагогічної діяльності викладача іноземної мови вирізняється тим, що вона фактично є не просто навчальною, а комунікативно-навчальною.

Створити на занятті позитивну емоційну атмосферу, яка сприятиме усуненню у студентів психологічного бар'єру й забезпечить умови для невимушеного спілкування допоможе рольова

гра. У рольовій грі важливий розподіл ролей, координація позицій, спілкування та обмін думками. Завдяки рольовій грі розвивається здатність до децентрації, підвищується комунікативна й соціально-психологічна компетентність майбутнього фахівця [6].

Лінгвісти-дослідники [2] стверджують, що в ході рольової гри студент демонструє не лише знання лексико-граматичного матеріалу те навички спонтанного мовлення, а й творчі здібності. При цьому кожен студент має можливість відчувати себе актором, який прагне виконати свою роль якомога краще, адже від успіху кожного залежить успіх всієї гри загалом. Кожен студент зацікавлений у результатах не тільки своєї роботи, але й роботи своїх товаришів. В процесі такого творчого співробітництва формується вміння працювати колективно, командою над вирішенням спільної задачі, що дуже важливо для майбутніх спеціалістів.

Найскладнішим типом організації спільної навчальної діяльності є розгорнута дискусія студентів щодо спільного для колективу предмету і теми. Ця форма передбачає створення ситуацій, де обговорюються і вирішуються важливі, актуальні теми. Комунікативна взаємодія і співробітництво – це завжди всебічне обговорення спільного для всіх предмету пізнавальної діяльності. До сукупності комунікативно-пізнавальних завдань можуть належати моделювання ситуацій тематичних бесід, обговорення підготованих студентами рефератів, доповідей, варіантів перекладу текстів-оригіналів [5]. Готуючи такі ситуації викладач визначає теми, формулює завдання для самостійної роботи студентів з матеріалами майбутньої бесіди, дискусій і сам стає організатором проведення такої роботи.

Студентів, що не мають досвіду до участі в наукових дискусіях важливо підготувати і навчити правилам поведінки. Особливо це важливо, якщо йдеться про студентів молодших курсів. Їм заздалегідь потрібно пояснити правила поведінки, висловлювання, викладення точок зору, аргументації позицій.

Т.І.Пашукова [6] виділяє такі основні правила ведення дискусії:

— У дискусії головне – факти, логіка, доведення. Під час дискусії потрібно слідувати за аргументами і не поспішити наплювати на власних думках, оцінках, висновках.

— У дискусії важливо уміти не тільки говорити, а й слухати, потрібно намагатися не перебивати один одного, не говорити «хором». Не можна відволікатися від теми дискусії і переходити на критику один одного як особистостей. Якщо ви не погоджуєтесь, то наведіть власні докази, аргументи і факти. Намагайтеся уникати прямих оцінок висловлювань та думок один одного.

Як зазначає автор, дотримання цих та інших правил дисциплінує студентів, дає змогу ефективно здійснювати інформаційний обмін та координацію точок зору. Правила сприяють також виробленню навичок діалогічної побудови спілкування. Їх дотримання покращує взаєморозуміння та активізує контроль за мовними діями. Крім того, згідно спостереженням Т.І.Пашукової [6], дотримання цих правил поведінки під час дискусії сприяє більшій результативності знань, а культура обміну думками переносить студента у сферу рольового та міжособистісного спілкування, сприяє розвитку комунікативної культури.

Пропонована можливість висловлювати власну точку зору, аргументи і докази розвиває не тільки логіку, а й соціально-психологічну компетенцію, розширює уявлення про можливість обміну думками. Обмін думки породжує полілог, який поряд з діалогом стає важливим чинником формування творчого мислення та містить в собі евристичний підхід.

Дискусії привчають студентів бути терпимими до різних оцінок та думок з одного і того ж самого питання. Той факт, що студент залучається у ситуації, коли він має справу з існуванням різних позицій, оцінок, думок, неоднозначних доказів і суперечливих відносно його думки фактів допомагає у розвитку культури сумнівів, привчає турбуватися про доведення, рефлексувати і критикувати наявні у науковій та навчальній літературі твердження. Активний пошук альтернатив сприяє розвитку культури сумнівів як компоненту культури мислення, що становить основу формування наукового світогляду.

В умовах обговорення іноземною мовою дискусія вимагає

від учасників великого розумового напруження. Оскільки студенти повинні не лише вміти формувати свою позицію і обговорювати її, а й вміти слухати і розуміти твердження інших, бачити подібність та розбіжність в думках, вміти формувати запитання для роз'яснення змісту сказаного. Організуючи дискусію, викладач слідує не тільки за правильністю мовлення студента, граматичним і лексичним наповненням, а й за правильністю розуміння змісту виступів інших учасників дискусії. Він дає можливість студентам обговорювати різні точки зору, звертаючи увагу на суперечливі і альтернативні висловлювання. Викладач узагальнює і демонструє результат дискусії, тема якої повинна відповідати життєвим і пізнавальним інтересам студентів.

На основі наведеного вище теоретичного аналізу можна

зробити наступні висновки. Навчальне співробітництво при вивченні іноземної мови можливо і необхідно спрямовувати на стимулювання пізнавальних і життєвих інтересів тих, хто навчається. Запровадження активних методів навчання потребує перегляду деяких старих стереотипів щодо адміністративного регламентування викладачів. Заняття з іноземної мови у вищих навчальних закладах можливо організувати так, щоб вони стимулювали розвиток когнітивної сфери студентів, сприяли розвитку внутрішньої мотивації вивчення іноземної мови, а отже і підвищили ефективність навчання. Перспективи подальших досліджень пов'язані з вивченням проблеми змістового наповнення виокремлених методів навчання.

Література

1. Гришкова Н.В. Розвиток пізнавальної сфери особистості на заняттях з іноземної мови / Н.В.Гришкова // Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / За ред. С.Д.Максименка. – Т.4, вип.4. – Київ, 2004. – С.80-84
2. Кобзар О.І. Рольова гра як засіб підвищення мотивації навчання іноземної мови / О.І.Кобзар, Н.О.Лєшньова // Викладання мов у вищих закладах освіти на сучасному етапі. Між предметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки. Збірник наукових праць Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна, 2008. – С. 151-156
3. Коваль І.В. Психологічні ефекти спільної діяльності під час вивчення іноземної мови / І.В.Коваль // Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / За ред. С.Д.Максименка. – Т.6, вип.8. – Київ, 2004. – С.150-157
4. Носенко Е.Л. Методологічні аспекти забезпечення запам'ятовування інформації при розробці дистанційних навчальних курсів: Методичний посібник / Е.Л.Носенко, С.В.Чернишенко. – Дніпропетровськ: Видавництво Дніпропетровського університету, 2003.– 88с.
5. Онуфрієва Л.А. Навчальне співробітництво в процесі оволодіння іноземною мовою: психологічний аспект / Ліана Анатоліївна Онуфрієва // Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / За ред. С.Д.Максименка. – Т.6, вип.8. – Київ, 2004. – С.242-248
6. Пашукова Т.І. Роль лекцій-дискусій у профілактиці егоцентризму та формування культури мислення / Т.І.Пашукова // Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / За ред. С.Д.Максименка. – Т.6, вип.4. – Київ, 2004. – С. 233-239
7. Newman F. Online Technology Pushes Pedagogy to the Forefront / F.Newman, J.Scurry // Chronicle of Higher Education. – 2001. – 13 July.

На современном этапе развития Украины актуальным для высших учебных заведений есть создание условий подготовки компетентного, конкурентоспособного специалиста, психологически готового к будущей профессиональной деятельности. В период трансформации передовых стран мира в новое информационное общество данная проблема становится особенно актуальной.

Эти проблемы могут быть решены путем разработки и введения новых технологий обучения, которые должны быть направлены на развитие познавательной деятельности студентов, внедрение новых приемов и форм обучения, которые усилили бы интерес к обучению и сопутствовали бы образованию студента как настоящего субъекта обучения и субъекта выбора жизненной позиции.

Выходя с этого, целью данной статьи есть теоретический анализ активных методов обучения иностранного языка в высших учебных заведениях и его влияние на развитие познавательных способностей личности.

Ключевые слова: активные методов обучения, познавательные способности, субъект обучения, учебное взаимодействие.

Under present-day conditions of development of Ukraine, it is very important for higher educational establishments to create conditions for preparing competent, competitive and ready for future professional activity. In the period of transformation of leading countries of the world to the new, informational society, this problem acquires special relevance.

These problems can be solved in the course of development and application of new technologies that must be directed to the development of cognitive activity of the student, the introductions of new methods and forms of teaching that would increase the interest to studying and would assist to the formation of student as the real subject of teaching and subject in the choice of life positions.

Taking into consideration this, the purpose of the article is the theoretical analysis of active methods of teaching of foreign language in higher educational establishments and their influence on the development of cognitive abilities of personality.

Key words: active methods of teaching, cognitive means, subject of teaching, educational interaction.